

М А Т И Ц А С Р П С К А
КЊИЖЕВНО ОДЕЉЕЊЕ — ЛИНГВИСТИЧКА СЕКЦИЈА

ЗБОРНИК
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

III

Уредништво:

Др МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ Др РУДОЛФ КОЛАРИЧ
Др ПАВЛЕ ИВИЋ

Н О В И С А Д
1 9 6 0.

СИТНИ ПРИЛОЗИ

О ПОСТАНКУ РЕЧИ ОСЛЕКА = ОСЕКА, ОСЛЕКНУТИ

У својим *Лексикологијским студијама*¹ П. Скок на стр. 8—15. и 90. расправља о географском простирању и етимологији речи *осека* и њених бројних синонима (*осјека, осек, осекај, ослека, ошлека, ослед, одслека, осекла, кала, скалежа, шекада, рекеса, суша*), па између осталог каже: »*Осека* је са гледишта творбе ријечи поствербал од *oseknoiti* »versiegen«... Кад је глагол добио значење »обрисати нос«, нестаде семантичке везе између поствербала и његове глаголске основице. Језична свијест, која ствара свеђер нове етимологијске везе, стала је да тумачи ову изолирану ријеч са *осјећи осијецати*, одатле *осјека*, или са глаголом **слекнути*, одатле *ослека* и т. д. или са глаголом *слиједити*, одатле *ослед*« (стр. 15). За варијанту *ослека* Скок говори и о друкчијој могућности: о контаминацији са основом *slēd-* стр. 10).

У РЈАЗУ² о глаголу *осекнути* констатује се ово: »1. ОСЕКНУТИ... *одступити (о мору). Од о-секнути; простоме секнути ваља да нема потврде, али има у другим неким слав. језицима (у свима са значењем: сахнути) ... 2. ОСЕКНУТИ... исто што усекнути. Од о-секнути; самоме секнути ваља да нема потврде, а и тамна је постања; ако је у етимологичкој свези са секнути наведеним код 1. осекнути, није јасна свеза у значењу*«.

Скок у својој грађи није имао глагол *ослекнути се* у значењу »обрисати нос«; у овом значењу се та реч употребљава у Црној Гори (у Катунској Нахији). Овакво значење тога глагола баца друкчију светлост на постанак речи *ослека*, а сада позната грађа из словенских језика омогућава одређеније постављање односа два значења глагола *осекнути*, о којима се говори у РЈАЗУ.

Пре свега, напоредност *ослека/ослекнути се* (= обрисати нос) и *осека/осекнути се* (у истом значењу: обрисати нос) потврђује етимолошку везу речи *осека* и *осекнути се* (о носу); ову везу је претпоставио Миклошич, а на њу се вратио и Скок (раније је Скок реч *осека* сматрао туђицом). Међутим, постојање глагола *ослекнути се* у значењу »обрисати нос« доводи у сумњу Скоково извођење варијанте *ослека* од корена *-lek-* (као код глагола *улекнути*). Наиме, није нимало вероватно да је *ослекнути се* (о носу) секун-

¹ Akademik Petar Skok, *Leksikologijske studije*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Rad, knjiga 272, 1948, 1—90.

² *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Obradio T. Maretić. Dio IX. U Zagrebu 1924—1927. (s. v.).

дарно у односу на *ослека*, него ће бити обрнуто, другим речима овде имамо исти однос као и код *осека/осекнути се* (о носу).

Не чини се потребном ни резерва у РЈАЗУ у погледу везе два значења глагола *осекнути*. Пре свега, празначење глагола **seknuti* неће бити управо »сахнути«. Истина, на овакво значење могао би упућивати руски језик, у којему *сякнуть* значи »иссякаться, истощаться, пропадать«³, али западнословенски језици упућују на нешто друкчије празначење, ближе глаголу *усекнути се* (о носу). Тако у пољском *wsiąknąć* значи »sącząc się wniknąć w głąb, być wciągniętym« (уп. пример: »Woda wsiąka w drzewo, w gałkę«)⁴, а у чешком *sáknouti (se)* значи: »(o kapalině) pronikati pŕovitiu hmotou, prolínati« (уп. пример: »Dým kadidla jako když mu vstupuje do nosu a sákně se do hlavy«)⁵. Сем тога, прасловенско је и значење »усекнути се« (о носу): у пољском *wsiąkać noseм* значи »sargać, wciągać, rosiągać poseм«⁴; такво значење (»schneuzen«) по Фасмеру⁶ има и украјинско *šákaty(a)* и словачко *siakać*.

Према томе, изгледа да су већ у прасловенском постојале две нијансе значења овога глагола (опште и у вези с носом), вероватно међусобно врло блиске. Ту блискост и узајамну условљеност ових значења понели су вероватно и посебни словенски језици из своје празаједнице (друкчије би се тешко разумео развој на српскохрватском терену). Колебање у префиксима *y-* и *o(d)-* вероватно долази према колебању у значењу: »wciągać poseм« и »отстранити слину с носа или из носа« (што управо значи *ослекнути се*). Ово друго значење могло је сугерирати префикс *o(d)-*.

Остаје да се објасни *-л-* у *ослекнути се* (и одавде *ослека*). Мислим да је основано довести ово у везу са *слина*. Контаминација би се морала извршити још у време док су постојали носни самогласници — и док су они могли наново настајати; деназализацијом носних самогласника морала се у језичкој свести прекинута веза *слина/ослек-7*.

Београд

Митар Пешикан

³ Толковый словарь русского языка. Том IV (s. v.).

⁴ J. Karłowicz, A. Krvňski, W. Niedźwiedzki. Słownik języka polskiego. Tom siódmy. MCMLIII (s. v.).

⁵ Příruční slovník jazyka českého. Vydává Československá akademie věd, Díl VI. V Praze 1951—1953 (s. v.).

⁶ Max Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch. 19. Lieferung. Heidelberg, 1955 (s. v. сякнуть).

⁷ Проф. Б. Мавер скренуо ми је пажњу на једну грешку у речнику Мејер-Липкеа (одакле је преузима Скок), на чему му најтоплије захваљујем. Наиме, реч *sevente* не значи *осека* (него *плима*), па се не може узимати за објашњење наше речи *ослед*.